

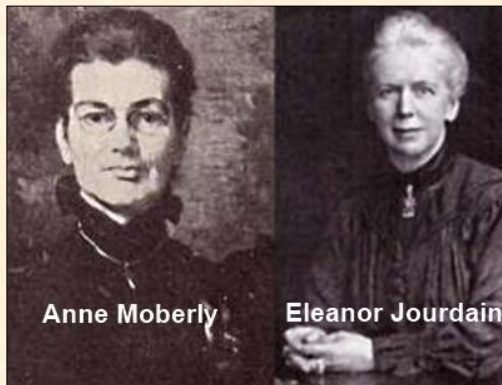
HET TRIANON INCIDENT

Een avontuur in de vierde dimensie

Ludo Noens

De eerste week van deze augustusmaand 1901 is uitzonderlijk warm geweest, maar vandaag de 10de hangt er boven Parijs een dun en goedaardig wolkendek. Beschermd door de nevelachtige sluier om de zon kuieren twee Engelse *misses* op de centrale as van de imposante tuin van Versailles in de richting van het kruisvormige Groot Kanaal. Hun bezoek aan Versailles past in hun voornemen om op drie weken tijd de belangrijkste historische monumenten van Parijs en omstreken te bezoeken. Zij hebben zojuist hun obligate rondleiding door de eindeloze en weelderige vertrekken van het Koninklijke paleis achter de rug. Het heeft hen uiteraard vermoeid en door hun relatieve onbekendheid met de Franse geschiedenis op den duur zelfs ietwat verveeld. Maar nu ze de weidse tuin inwandelen, hebben zij er weer zin in.

De dames zijn op weg naar het *Petit Trianon*, het elegant paleisje dat Lodewijk XVI aan zijn frivole gemalin Marie-Antoinette schonk. Het ligt op een flinke loop van het grote paleis, maar de twee Engelse dagjesmensen hebben duidelijk schik in elkaars gezelschap. Hoewel zij elkaar voorlopig nog nauwelijks kennen, praten ze honderduit.

Charlotte Anne Moberly is vijfenvijftig, dochter van een anglicaanse bisschop. Zij is het hoofd van het meisjescollege *St. Hugh's Hall* in Oxford, momenteel voor drie weken te gast bij de tweede dame, Eleanor Jourdain.

Jourdain, achtendertig, dochter van een anglicaanse dominee, is directrice van de gereputeerde Corran School in Watford. Sinds een jaar

logeert zij regelmatig in haar gehuurd Parijs appartementje, waar leerlingen uit de Corran School hun Frans kunnen komen bijschaven.

Dat ook Anne Moberly voor korte tijd haar intrek neemt bij Eleanor Jourdain in Parijs, heeft alles te maken met reorganisatieplannen in *St. Hugh's Hall*. De post van onderdirectrice is er vacant en Moberly hoopt dat Jourdain, wier energieke reputatie zij kent, die betrekking zal willen aannemen. Wellicht is het hierover dat de twee ongehuwde academici praten, als zij plots voor het Grand Trianon staan, één van de kleinere paleizen rond Versailles die Lodewijk XIV liet optrekken. Maar dat interesseert de dames niet, veel boeiender is voor hen het Petit Trianon, omdat de fragiele en onfortuinlijke Marie-Antoinette er het grootste deel van haar tijd doorbracht. Maar waar precies ligt het Petit Trianon?

Bij de deur van een aangrenzend landhuisje ziet Anne Moberly een vrouw een laken uitschudden. Zij hoopt dat miss Jourdain, meer vertrouwd met de Franse taal, de weg zal vragen. In plaats van zich tot de vrouw met het laken te wenden, stapt Eleanor Jourdain echter kordaat naar een stenen poortje over de brede laan rechts, waarachter een pad begint dat duidelijk beneden het normale grondniveau loopt. Moberly kijkt niet begrijpend, maar volgt haar kennelijk eigenzinnige gezellin. Het wordt het begin van een even onverwacht als verbijsterend avontuur, dat de twee dames tot het eind van hun leven zal bijblijven.

TABLEAU VIVANT

Het ietwat stijgende pad leidt hen naar een paar verlaten rustieke gebouwen.

'Het maakte allemaal een trieste indruk', schrijft Eleanor Jourdain later, 'maar pas toen we de top van de helling bereikten, begon ik te vermoeden dat we de weg kwijt waren en dat er iets niet klopte.'

Ze ontmoeten twee nors kijkende mannen in kopergroene jassen, een archaische steek op het hoofd. Een kruiwagen en wat tuingerief vlakbij wijzen op tuiniers, hoewel het duo eerder lijkt uitgedost als hoge functionarissen. Op de vraag naar het Petit Trianon volgt het ietwat afstandelijk en machinale antwoord dat ze rechtdoor moeten lopen. Ondanks de indruk dat ze zo de verkeerde kant opgaan, blijven Moberly en Jourdain het pad volgen.

Jourdain:

'We naderden een stevig en geïsoleerd staand gebouw. Op de drempel stonden een vrouw en een meisje van een jaar of veertien. De vrouw boog iets voorover en hield een kruik vast. Het meisje hief haar lege handen op. Mogelijk stond ze op het punt de kruik in ontvangst te nemen, of misschien ook had ze die net overhandigd aan de vrouw (...) Moeilijk te zeggen, want het geheel leek voor een ogenblik totaal roerloos als voor een "tableau vivant". Hoe het afliep weet ik niet; we wandelden gewoon verder.'

Ten slotte kruisen ze een ander pad. Moberly:

'Hoewel ik niet echt moe was, ging ik al een poosje gebukt onder een gevoel van neerslachtigheid, dat steeds maar bleef groeien. Vóór ons zagen we een bos, met op de voorgrond een door bomen overschaduwde tuinkiosk (...) Er zat een man vlak bij. De grond was bedekt met wild gras en dode bladeren. Alles was zo dichtbegroeid dat je niet kon zien wat er verderop lag. Het geheel scheen eensklaps zo onnatuurlijk dat het onaangenaam aanvoelde: zelfs de bomen achter de kiosk leken zonder reliëf of leven, zoals een bos dat op een wandtapijt geborduurd is. Er was geen effect van licht en schaduw, geen briesje bewoog het gebladerte. Alles was intens roerloos.'

BOVENNATUURLIJK EN ONHEILSPELEND

Op een trapje, onder de balustrade van de kiosk, zit een man. Hij draagt een zwarte cape en een breedgerande hoed.

Jourdain:

'Op dat ogenblik bereikte het raadselachtige gevoel dat al in de tuin begonnen was, zijn hoogtepunt en veranderde in een duidelijke sensatie van iets bovennatuurlijks en onrustwekkends. De man draaide langzaam zijn ge-

zicht naar ons toe. De uitdrukking ervan was bijzonder boosaardig en hoewel hij ons nauwelijks scheen op te merken, voelde ik er niets voor dichterbij te komen.'

De sinistere vent bij de kiosk heeft een donkere en geschonden huid. Ook miss Moberly wordt getroffen door een panisch angstgevoel wanneer ze het naargeestige personage ziet. Op het ogenblik dat het geschrokken tweetal zich snel uit de voeten wil maken, horen zij dichtbij haastige stappen. Als uit het niets verschijnt opeens achter hen een duidelijk opgewonden jongeman, groot en knap, met een sombrero op zijn zwarte krulharen. Ze begripen niet meteen wat hij vertelt, maar het is duidelijk dat hij hen absoluut naar rechts wil laten gaan.

'Il ne faut pas passer par là', klinkt het ten slotte gejaagd. *'Par ici... cherchez la maison...'*

Miss Moberly is zo verrast door zijn plotselinge aanwezigheid:

'... dat ik opnieuw mijn ogen naar hem opsloeg, wat de man beantwoordde met een aarzelende stap terug en een zonderlinge glimlach (...) Ik wendde mij naar een bruggetje rechts. Toen ik een ogenblik later opnieuw omkeek, was hij al verdwenen, maar zijn stappen bleven we nog even horen, en wel vlak bij ons.'

En verder stappen de Engelse dames, over het bruggetje. Dan via een pad langs een smalle weide vol hoog gras, begrensd door sombere bomen. Onverwachts staan ze voor het Petit Trianon.

Moberly:

'Er was een terras langs de noord- en westkant en op het gras, met haar rug naar het huis, zat een vrouw kennelijk iets te tekenen op een blad papier (...) Ze zag ons en bleef naar ons staren op het ogenblik dat we haar voorbijgingen. Jong was ze niet meer, wel mooi, maar niet aantrekkelijk. Op haar dichte blonde haren droeg ze een witte zonnehoed. Haar lichte, door een groen biesje afgezoomde jurk was

om haar schouders gedrapeerd (...) Ik keek haar recht in de ogen, maar in verlegenheid gebracht door haar aanwezigheid, dwong mij een onbeschrijflijk gevoel meteen mijn blik af te wenden. We beklommen de trap naar het terras (...) maar ik voelde mij als in een droom, zo onwerkelijk leken mij de gevoelens van roerloosheid en neerslachtigheid.'

Op het terras willen de dames door een raam met opengelaten luik kijken, als eensklaps een man uit een nabije woning komt en de deur met een knal dichtslaat. Hij kijkt hen geamuseerd en nieuwsgierig aan, maant hen rond het huis te lopen om tot bij de ingang te komen. Moberly en Jourdain aarzelen. De man is bereid hen te vergezellen.

Jourdain:

'We liepen door de Franse tuin, waarvan een deel door bomen omzoomd was. Het treurige gevoel was hier bijzonder sterk en week niet tot we eindelijk bij de hoofdingang waren aangekomen. In het Petit Trianon bezoch-

ten we de zalen, meegenomen in het zog van een vrolijke Franse bruilofts-toet. Daarna keerden we met een koets terug naar het Hôtel des Réservoirs...'

BEWUSTWORDING

Op het eerste gezicht is er weinig in bovenstaand verhaal dat de hevige twistgesprekken en de geestdriftige commentaren zou rechtvaardigen die het tot op de dag van vandaag heeft uitgelokt. Het geheel valt in de eerste plaats op door de weergave van vage, eerder excentrieke stemmingen.

Zelfs Anne Moberly en Eleanor Jourdain, die in 1901 de bewuste Trianonwandeling maakten, hebben eerst niet de indruk dat er met de *personen* die ze ontmoeten iets mis is. Ze stappen gewoon verder, vervolgen ongedwongen hun gesprek over zaken die geen verband houden met hun tocht. Pas naderhand blijkt dat ze elk afzonderlijk het slachtoffer zijn geweest van gevoelens van neerslachtigheid, angst en verregaande irrealiteit, in het bijzonder opgewekt door de eigenaardige vervorming van het *landschap*.

Voorlopig leidt dit echter nog niet tot een uitwisseling van gedachten. Een week later komt een en ander voor het eerst aan het licht. Miss Moberly wil een brief schrijven aan een vriendin; wanneer ze aan het relaas over het Trianonbezoek wil beginnen, wordt ze gegrepen door dezelfde moedeloosheid en vervreemding van toen.

'Denk je dat het spookt rond het Petit Trianon?' vraagt ze aan miss Jourdain. En Jourdain, zonder aarzelen: *'Ja, ik denk het.'*

Ze beginnen elkaars bizarre emoties en gewaarwordingen te vergelijken. Dadelijk blijkt dat Moberly en Jourdain op dezelfde ogenblikken ten prooi waren aan identieke gevoelens van angst en vervreemding.

Het dringt pas nu tot hen door dat de personages die ze tijdens hun wandeling hebben ontmoet, zich van

gewone mensen hadden onderscheiden door hun extravagante gedrag en voorkomen. Bovendien blijkt dat enkele voor de hand liggende details slechts door één van hen twee werden gezien!

Weer wordt het onderwerp opzij gelegd. Maar drie maanden later zijn de dames Moberly en Jourdain ervan overtuigd dat ze een glimp van de 18de eeuw hebben opgevangen...

Zij besluiten, onafhankelijk van elkaar, een verslag over de tocht te schrijven. Vergelijking brengt aan het licht dat Jourdain geen vrouw met een laken heeft gezien bij het Grand Trianon, noch de tekenende vrouw bij het Petit Trianon.

'Hoewel ik mij herinner mijn rok te hebben samengenomen alsof ik iemands pad van nabij kruiste en me even later afvroeg waarom ik dit deed, ben ik er zeker van niemand te hebben gezien. Tot een jongeman naar buiten kwam en ons naar de hoofdingang bracht.'

Miss Moberly van haar kant schijnt niets te weten over een vrouw die een kind een kruik overhandigde of omgekeerd.

MISS JOURDAIN KEERT TERUG

Op 2 januari 1902 kan Eleanor Jourdain eindelijk de tijd vrijmaken om opnieuw naar Versailles te gaan; miss Moberly is dan al een poosje tevoren naar Oxford teruggekeerd.

Het is een koude en vochtige dag. Bij het grote paleis neemt ze een koets die haar meteen naar de hof voor het Petit Trianon brengt. Vandaar wandelt ze in de richting van het zogeheten *Hameau de la Reine*, een complex van rustieke gebouwen rond een meertje, waar het koningin Marie-Antoinette behaagde voor herderinnetje te spelen.

Wanneer miss Jourdain het bruggetje oversteekt dat naar het Hameau leidt, overvalt haar eensklaps opnieuw het bekende gevoel van 'betovering'. In de verte ziet ze twee tuiniers in blauwe en donkerrode tuniepakken... die plotseling verdwenen zijn nadat ze even haar hoofd heeft afgewend.

Tussen de rustieke optrekjes wordt Jourdain opnieuw bevangen door een neerdrukkende angst, in het bijzonder onder het raam van het Melkhuisje. Ze besluit het Rotspaviljoen of *Belvédère* op te zoeken; op weg daarheen ziet ze tussen een bomenrij een man met cape en brede hoed met een ongewone soepelheid voorbijrennen.

Dan komt ze onverwacht in een dicht bos terecht. Het onbehaaglijke gevoel bekruipt haar dat er vlakbij mensen lopen in ritselende zijden kleren, maar zij ziet niemand. Op de koop toe hoort ze nu stemmen: '*Monsieur*' en '*Madame*', griezelig dichtbij. In de verte klinkt vaag muziek, met veel tussenpozen en herhalingen.

Ten slotte komt miss Jourdain uit bij de *Orangerie* en vraagt aan een bonkige kerel de weg naar de Grot van de koningin. Ze moet rechtdoor lopen tot achter het *Belvédère*. Via de Franse tuin keert ze dan terug naar het Petit Trianon.

Later komt ze nog herhaaldelijk terug, op 9 juli 1904 ook samen met Anne Moberly. Alles blijkt veel kleiner geworden, de afstanden korter. De paden van weleer zijn onvindbaar, evenals de kiosk waar de pokdalige man met de cape zat. De rotspartij waarvoor de rennende jongeling plots opdoemde, het bruggetje wat verder, een watervalletje links, alles weg. Het bos van 2 januari 1902 is eveneens verdwenen.

Nog eenmaal zal miss Jourdain bevangen worden door de nu vertrouwde sensatie van 'betovering'. In september 1908 gaat ze ter plaatse foto's maken. Op haar terugweg wordt ze bij het tuinmanshuis opnieuw getroffen door het droomachtige gevoel uit 1901.

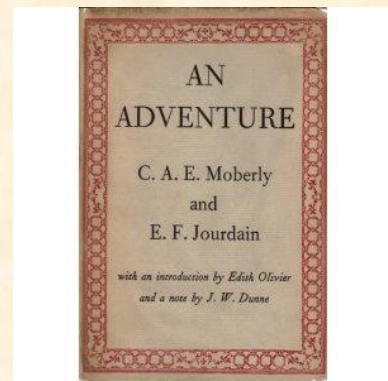
'Onmiddellijk draaide ik me om (naar twee luidruchtig pratende vrouwen) en zag hoe het poortje waarbij ze zaten leek te smelten om uitzicht te geven op de achtergrond van bomen, die zichtbaar was tijdens onze eerste bezoek. Het hele landschap – hemel, bomen en gebouwen – trilde lichtjes, zoals het gordijn of decor in een theater. Op hetzelfde ogenblik kwam weer dat oude gevoel in me op dat ik moeilijk vooruit kon komen...'

TIEN JAAR SPEURWERK

In 1911 verschijnt eindelijk *An Adventure*, het boek dat het relaas bevat van hun verontrustende avontuur rond het Petit Trianon en het resultaat van tien jaar speurwerk in de *Archives Nationales*, *Archives Départementales de Versailles*, bibliotheken, musea en boekwinkels. Moberly en Jourdain geven *An Adventure* vrij onder de pseudoniemen *Elisabeth Morison* en *Frances Lamont*; de ware identiteit van de twee academici werd pas in 1931 bekend gemaakt.

De publicatie bevat de originele versie van de twee onafhankelijke verslagen die de dames drie maanden na de feiten van 1901 maakten. In oktober 1902 werden deze rapporten al voorgelegd aan de Engelse *Society for Psychological Research*. Het geleerde gezelschap had er de nodige aandacht aan besteed, maar begrijpelijkerwijs haar kritische afstand gehouden.

An Adventure bevat trouwens ook twee nieuwe versies, breedvoeriger dan de eerste, volgens beide auteurs gebaseerd op inmiddels verloren gegane originelen die eveneens van november 1901 zouden dateren. Deze latere lezingen zijn tot op heden een twistpunt gebleven. Het ligt voor de hand dat de dames hun oorspronkelijk relaas na vele jaren bijgewerkt kunnen hebben, daarbij beïnvloed door hun langdurig speurwerk in de oude archieven. En wat dan die verloren gegane originelen uit 1901 betreft...

In het tweede deel van hun boek brengen zij de 'bewijzen' naar voren van Anne Moberly's theorie: hun ervaring bij het Petit Trianon kwam in feite neer op het opvangen van de gedachtebeelden die koningin Marie-Antoinette op 10 augustus 1792 – de dag van de bloedige inname van de Tuilerieën – had gekoesterd over haar laatste gelukkige dag in het Petit Trianon op 5 oktober 1789. Op het eerste gezicht een vreemde theorie, ongetwijfeld gebaseerd op zekere esoterische speculaties van de toentertijd sterk opkomende Theosofische Vereniging.

Het staat voor de dames vast dat de onvindbare kiosk niet het actuele Rotspaviljoen is, noch de oostelijk gelegen Amortempel. De verontrustende man onder de balustrade zou weleens graaf De Vaudreuil kunnen geweest

zijn, van creoolse afkomst, geboren in Santo Domingo. Een gecultiveerd man, maar niet zo populair aan het Franse hof wegens zijn opvliegend karakter en bikkelharde ambitie. De Vaudreuil speelde een dubbelzinnige rol in de omgeving van koningin Marie-Antoinette – die de graaf minachtte – vlak voor de Franse Revolutie.

De twee vermeende tuiniers identificeren de dames Moberly en Jourdain met de gebroeders Bersy, de toenmalige bewakers van de tuin. De rennende jongeman: de koerier (ene Breton) die op 5 oktober

1789 Marie Antoinette ijlings het bericht bracht dat het opstandige volk van Parijs Versailles naderde.

Het meisje met de kruik: een zekere Marion, dochter van de toenmalige hulptuinier. De meesmuilende kerel die de Engelse dames naar de hoofdingang van het Petit Trianon had gebracht: hij kwam gewoon uit de kapel (in 1901 een nauwelijks toegankelijke puinhoop) en het ging ongetwijfeld om kerkbewaker Lagranoe. En de tekenende vrouw vóór het Petit Trianon was niemand minder dan Marie-Antoinette zelf! Tenminste, tot die conclusie komt miss Moberly (de enige die haar zag) nadat ze een goedgelijkend portret van de Franse koningin heeft gezien (een werk van de Zweedse schilder Adolf Ulrik Wertmüller).

Dat er op 2 januari 1902 muziek te horen was in de tuinen van het Trianon blijkt bij navraag uitgesloten. Miss Jourdain heeft het wel klaargespeeld twaalf maten van het spookachtige muziekstuk te memoreren. Een geraadpleegde specialist stelt vast dat het gaat om een typisch operafragment uit de late 18de eeuw, mogelijk gecomponeerd door de Italiaan Antonio Sacchini!

Ten slotte: noch op 10 augustus 1901, noch op 2 januari 1902 werd er rond het Petit Trianon een historische speelfilm gedraaid of een folkloristische festiviteit gehouden...

Inmiddels zou gebleken zijn dat de omgeving van en de personages rond het Petit Trianon, gezien door Moberly-Jourdain, allesbehalve corresponderen met de datum 1789. De Engelse dames hebben volgens latere ter zake deskundigen hun huiswerk maar slordig gemaakt.

Léon Rey, archivaris-paleograaf bij de Archives Nationales (Parijs), spreekt zelfs over 'een negatief resultaat op alle punten'.

Maar een zekere Guy Lambert heeft begin jaren vijftig van de vorige eeuw met indrukwekkende bewijzen de theorie naar voren gebracht dat de twee Engelse dames in feite naar 1774 werden geprojecteerd! Op die datum droegen de tuiniers van de koning nog een groene livrei (korte tijd later zou Lodewijk XVI een nieuwe kleur voorschrijven).

Bovendien blijkt uit recent onderzoek dat er in 1776 zeker een rond paviljoen (de 'kiosk'?) ten noorden van het Petit Trianon lag.

Verder spreken Moberly-Jourdain over rotspartijen en een bruggetje, nu verdwenen, maar zichtbaar op een plattegrond van tuinier Antoine Richard uit 1774.

PARALLELEN

Het is vrijwel zeker dat Anne Moberly en Eleanor Jourdain die bewuste 10de augustus 1901 iets abnormaals hebben ervaren. Hoe de dames dat iets interpreteren is een andere zaak. Dat zij de hele affaire uit hun duim gezogen hebben om zichzelf interessant te maken lijkt niet waarschijnlijk. Er zijn talrijke details uit hun verhaal die parallel lopen of te rijmen zijn met gegevens uit de wijsgerige, natuurkundige, psychopathologische en paranormale literatuur.

Wat is hier de kern van de zaak, de al dan niet verkeerd geïnterpreteerde details even terzijde gelaten? Moberly en Jourdain zeggen het zelf in hun boek:

'De voornaamste trekken van ons avontuur, die mooie namiddag, waren de indrukken van uitzonderlijke eenzaamheid, de stilte en de roerloosheid van de omgeving. Deze indrukken hebben zich later op deze plaats nooit herhaald.'

Er was iets mis met de waarneembare ruimte. Gelet op de kledij uit vroeger tijd die de ontmoete personages droegen, leek er ook iets mis met de tijd. De normale, vloeiende ruimte-tijdperceptie liep om een of andere reden plots spaak. Er zijn zeker nog tientallen voorbeelden te geven van gevallen waarin, net als bij de Trianon affaire, twee ver van elkaar liggende momenten in de tijd een poosje met elkaar lijken te interfereren. Vlaams auteur Hubert Lampo somde er enkele op in zijn boeiende essay over de Trianon-zaak.

Daar is bijvoorbeeld de verklaring van de Britse leerling-loodgieter Harry Martindale.

In februari 1953 zag een zich haast doodgeschrokken Harry uit de kelder muur van het historische *Treasurer's House* in York plots een Romeins spookleger verschijnen, met paard en al! Naar eigen zeggen wist de klussende jongeman toen volstrekt niets over de lokale archeologische graafwerken rond een Romeinse heirbaan.

Later verklaarde Harry Martindale dat de eerder kleine, gehelmde en bebaarde soldaten er zichtbaar afgemat hadden uitgezien en overigens helemaal niet leken op de figuranten uit de film *Ben Hur*.

Dan is er de getuigenis van de secretaresse Coleen Buterbaugh.

Op een grijze oktobermorgen in 1963 ziet Coleen in de bibliotheek van de Wesley-universiteit (Nebraska) plots de schimmige gestalte van een slanke vrouw in belle-époquekledij verschijnen. Temidden de eensklaps ingetreden stilte werpt Coleen vervolgens een vragende blik door het raam. Wat zij

buiten ziet is niet het vertrouwde moderne straatbeeld, maar een zonschene, landelijke omgeving...

Verder het verhaal van een muziekstudent die in 1925 door een onbekende in Parijs wordt uitgenodigd bij diens bijzonder muzikale familie.

's Avonds brengt de student een gezellige muzikale avond door bij zijn genereuze gastheer. Wanneer hij rond middernacht het huis verlaat, merkt hij dat hij zijn aktetas vergeten is. Hij keert terug, maar de deur blijkt potdicht te zijn en niemand antwoordt op zijn bellen. Zijn geroep maakt de burens wakker en korte tijd later verschijnt de politie. Proces-verbaal wordt opgemaakt.

Uiteindelijk blijkt dat het bewuste huis al jaren leegstaat en de voormalige, inderdaad muzikale bewoners, allang overleden zijn. Vreemd genoeg vindt de student later wel zijn aktetas in het huis terug.

Deze bizarre geschiedenis maakte om voor de hand liggende redenen indruk op Albert Einstein. Commentaar van de beroemde Duitse fysicus:

'Die jongeman struikelde kennelijk in de tijd.'

NEUROLOGISCHE KORTSLUITING

Einstein, Minkowsky, Ouspensky en andere wiskundigen hebben redelijke argumenten aangevoerd voor de stelling dat we in een blok-universum leven: een vierdimensionaal heelal waarin het verleden en de toekomst nu aanwezig zijn, maar waarin ons bewustzijn als het ware stapsgewijze voortschrijdt op een 'tijdsbaan'.

'Het verleden en de toekomst (...) bestaan ergens te zamen', schrijft de Russische esoterist Peter Ouspensky, *'maar wij zien ze niet.'*

Volgens de Duitse filosoof Immanuel Kant is de gebruikelijke wijze waarop wij de ruimte en de tijd ervaren onverbrekkelijk verbonden met de a priori gegeven voorstellingsvorm in ons brein. De manier waarop wij de alledaagse ruimte en tijd gewaarworden heeft dus niets gemeen met de ruimte-tijdstructuur *op zich*, maar is afhankelijk van onze neurologische aanleg. De Amerikaanse neuroloog Oliver Sacks heeft hierop zijn theorie over het 'scotoomverschijnsel' gebaseerd.

Een *scotoom* is een buitenissige en beangstigende onregelmatigheid in het ruimte- en tijdgevoel, een symptoom dat veroorzaakt wordt door een neurologische afwijking in de hersenen. Mensen met bijvoorbeeld migraine of de ziekte van Parkinson worden vaak geplaagd door dit desoriënterende ongemak. Overigens kunnen psychoactieve drugs, voedselvergiftiging of extreme hyperventilatie hetzelfde effect sorteren.

De meest afwijkende cognitieve stoornissen gaan gepaard met wat Sacks 'stationaire' en 'kinematische' storingen noemt:

'Alles lijkt scherp afgebakend, plat en geometrisch, zoiets als een mozaïek of een gebrandschilderd raamglas. Er is geen besef van ruimte of tijd op die momenten. Soms geven deze "stills" een flikkerend beeld te zien, als van een film die te traag wordt afgedraaid.'

En:

'Het stilstaande beeldje heeft geen waar of continu perspectief, maar wordt gezien als een volslagen plat samenspel van vormen of als een reeks flinterdunne vlakken (...).'

Een van de patiënten van Sacks maakte zelfs gewag van *'... de verplaatsing van zo'n "filmbeeldje" naar voren of naar achteren, zodat een bepaald "moment" te vroeg of te laat waargenomen wordt.'*

Oliver Sacks (zelf migrainepatiënt) spreekt ook uit eigen ervaring. Toen hij in een ziekenhuis werd opgenomen met een agressieve dijbeenwonde en na drie weken van kamer verwisselde, deed hij een merkwaardige ontdekking: *'Alle dingen in mijn nabijheid hadden hun normale afmetingen, ruimtelijk, met diepte, maar alle verder verwijderde dingen waren volkomen plat (...)* alles, over een afstand van misschien zestig meter, was zo plat als een dubbeltje en leek als een gigantische kleurenfoto in de lucht te hangen, prachtig van kleur en van detail, maar volkomen plat.'

Sacks spreekt in dit verband over een (Kantiaanse) neuro-ontologische uitwissing en over een relativistisch delirium.

'Fysiek, fysiologisch gezien was er de afwezigheid van zenuwsignaal, (lichaams)schema en veld; maar metafysisch of ontologisch gezien afwezigheid van de rede en haar structuren, ruimte en tijd.'

RECHTERHERSENHELFT

Een nauwkeurige analyse van de verslagen die Moberly en Jourdain opstelden naar aanleiding van hun avontuur bij het Trianon, lijkt erop te wijzen dat hun vreemde ervaringen eveneens in verband moeten staan met een stoornis in de rechterhersenhelft (die het gevoel voor ritme, kleuren, vormen, de verbeelding, dromen, fantasie controleert en ongetwijfeld de paranormale vermogens uitlokt).

Het idee dat in het Trianongeval in het bijzonder de (gestoorde) rechterhersenhemisfeer aangesproken werd, krijgt steun door het feit dat er continu sprake is van angstgevoelens, neerslachtigheid en eenzaamheid. Laboratoriumexperimenten hebben al lang aangetoond dat de rechterhersenhemisfeer verbonden is met negatieve emoties, een verbazingwekkende vaststelling waarvoor alsnog geen verklaring is, maar die ongetwijfeld verband moet houden met de vaak frustrerende bestaanscondities van de mens.

De rechterhersenhelft zorgt er dus (via een soort schiftingsysteem) kennelijk voor dat we de ruimte en de tijd ervaren zoals we die dagelijks ervaren en niet om de haverklap in een Ouspenskyaanse eeuwigheid terecht komen. Men kan zich voorstellen dat dit door al dan niet geforceerde neurologische kortsluitingen weleens gebeurt (mystici) of dat de zaken tijdelijk door elkaar kunnen lopen (helderzienden, 'tijdssprongen', enzovoort).

Dat laatste zou dan gebeurd zijn met Moberly en Jourdain. Hubert Lampo trok in zijn essay al een verband met de toenmalige weersomstandigheden: volgens de Engelse dames hing er elektriciteit in de lucht. In een herdruk van *An adventure* uit 1913 staat in een voetnoot een bericht uit de *Registre Annuel* van 1901: op 10 augustus 1901 zorgde een elektrische storm over heel Europa voor elektriciteitsstoringen op grote schaal!

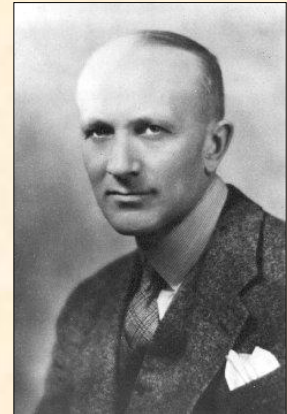
Het is bekend dat de menselijke hersenen tijdens hun activiteit elektrische en magnetische signalen uitzenden. Hoe miniem ook, ze kunnen geregistreerd worden door de zogeheten elektro-encefalograaf en de magneto-

encefalograaf. Deze signalen worden veroorzaakt door de ionenstroom langs de synapsen die twee neuronen verbinden.

Het lijkt mij interessant hier even de beruchte Bermudadriehoek in herinnering te brengen. Het gaat om een gebied in de Caribische Zee waar zich naar verluidt zware magnetische storingen zouden voordoen. Elektromagnetische instrumenten draaien er dol en met de regelmaat van de klok zouden er vliegtuigen en schepen spoorloos verdwijnen. Getuigen spreken over sterke gevoelens van verwarring en desoriëntatie.

'Alles wat enige gelijkenis met deze mysterieuze zaak zou kunnen vertonen of er zijdelings verband mee houdt', schrijft Hubert Lampo, 'verdient uiteraard ernstige overweging.'

Een verband zou men kunnen leggen met de merkwaardige experimenten van de Canadese neurochirurg Wilder Penfield. Penfield stimuleerde tijdens een open hersenoperatie met elektrische impulsen de slaapkwabschors van zijn epileptische patiënten. De bij bewustzijn gebleven patiënten werden niet zelden overrompeld door verbijsterende details uit hun kinderjaren, alles in geuren en kleuren, alsof ze opnieuw naar die tijd werden geparachuteerd. De responsen zijn talrijker in de rechter- dan in de linkerhersenhalft. Veelbetekend is ook het frequent voorkomen van zogeheten *illusions of interpretation*, schijnbaar ongemotiveerde gevoelens van angst, walging of eenzaamheid.

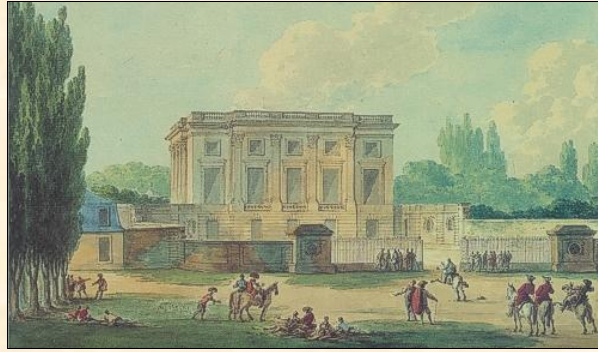
De connectie met de kwestie Trianon ligt voor de hand, zij het dat in het laatste geval blijkbaar toevallig in een soort collectief oergeheugen werd geschouwd. Men kan zich inbeelden dat er ten gevolge van de elektrische storm van 10 augustus 1901 iets misliep met de informatieoverdracht in de rechterhersenhemisfeer van de dames Moberly en Jourdain.

Overigens kunnen evenzo abnormale weersomstandigheden een rol spelen in de fameuze *Oz factor*, waarmee de Britse Ufo-onderzoekster Jenny Randles een gelijkgestemde droomachtige bewustzijnstoestand aanduidt, *'the sensation of being isolated, or transported from the real world into a different environmental framework...where reality is but slightly different, (as in) the fairy tale land of Oz.'*

Het is wellicht veelbetekend dat zowel Moberly als Jourdain vóór en na het Trianon incident nog andere paranormale ervaringen hadden.

Waarom toen in Versailles dus alleen zij en niemand anders? Naast de klaarblijkelijke predispositie van het tweetal speelt mogelijk ook hun volgende verklaring:

'Het uitzonderlijke van ons geval kan simpelweg liggen in het feit dat we de zaak ernstig hebben genomen (...) Wij kunnen ons voorstellen dat mensen die iets ongewoons vermoeden (maar evengoed kunnen ze zich van niets speciaals bewust zijn) het misschien beter achten hier niet dieper op in te gaan.'

Referenties:

C.A.E. Moberly, E.F. Jourdain, *Les fantômes de Trianon*. Ingeleid door Robert Amadou, met een voorwoord van Jean Cocteau. Editions du Rocher, Monaco, 1959.

Hubert Lampo, *De dag waarop de tijd ontspoorde*. In *Terug naar Stonehenge*, Meulenhoff, Amsterdam, 1988.

The Harry Martindale Story:

<http://www.northern-ghost-investigations.com/ghost-articles/ghost-stories/the-harry-martindale-story.html>

Oliver Sacks, *Ontwaken in verbijstering*. Meulenhoff, Amsterdam, 1987.

Oliver Sacks, *Een been om op te slaan*. Meulenhoff, Amsterdam, 1985.

Wilder Penfield, Phanor Perot, *The brain's record of auditory and visual experience*. Brain, december 1963.

***The Oz factor:* <http://www.answers.com/topic/oz-factor>**

○○○